

МАНАСТИР ХИЛАНДАР

СВЕТА ЦАРСКА СРПСКА ЛАВРА ХИЛАНДАР СЕ НАЛАЗИ НА СВЕТОЈ ГОРИ АТОС ('ΑΓΙΟΝ ΌΡΟΣ, AGION OROS), АУТОНОМНОЈ МОНАШКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ У СЕВЕРНОЈ ГРЧКОЈ, НА ИСТОЧНОМ КРАКУ ПОЛУОСТРВА ХАЛКИДИКИ. ХИЛАНДАР ЈЕ ЧЕТВРТИ ПО РЕДУ У ХИЈЕРАРХИЈИ СВЕТОГОРСКИХ МАНАСТИРА И ЈЕДАН ОД НАЈЗНАЧАЈНИЈИХ ДУХОВНИХ И КУЛТУРНИХ СРЕДИШТА СРПСКОГ НАРОДА. ОСНОВАЛИ СУ ГА НА РУШЕВИНАМА СТАРИЈЕГ МАНАСТИРА 1198. ГОДИНЕ МОНАСИ ИЗУЗЕТНОГ УГЛЕДА, БИВШИ ВЕЛИКИ ЖУПАН СТЕФАН НЕМАЊА (1166 – 1196) И ЊЕГОВ НАЈМЛАЂИ СИН РАСТКО, ИСТИ КОЈИ СУ СТВОРИЛИ САМОСТАЛНУ СРЕДЊОВЕКОВНУ ДРЖАВУ И АУТОКЕФАЛНУ СРПСКУ ЦРКВУ. У ДУГОЈ ИСТОРИЈИ СРБИЈЕ, ЊЕГОВИ МОНАСИ СУ ИГРАЛИ ЗНАЧАЈНУ УЛОГУ, ЈЕР СУ БЛИСКЕ ВЕЗЕ ЊИХОВОГ МАНАСТИРА СА МАТИЧНОМ ЗЕМЉОМ ОСТАЛЕ ТРАЈНЕ. ВЕЛИКИ ЈЕ УДЕО ХИЛАНДАРАЦА БИО И У РАЗВОЈУ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ, А НАЈСПОСОБНИЈИ МЕЂУ ЊИМА, ПО ЖЕЉИ ВЛАДАРА, ДОЛАЗИЛИ СУ И ДА ЗАУЗМУ ВОДЕЋЕ ПОЛОЖАЈЕ У СРПСКОЈ ЦРКВИ. СВЕТА ЦАРСКА СРПСКА ЛАВРА ХИЛАНДАР ЈЕ И ДАНАС ВАЖНО МЕСТО ХОДОЧАШЋА И ПРЕДСТАВЉА НАЈБОГАТИЈУ РИЗНИЦУ И АРХИВ СРЕДЊОВЕКОВНОГ НАСЛЕЂА СРПСКОГ НАРОДА. МАНАСТИР ЈЕ БЕЗ ПРЕКИДА НАСТАЊЕН ОД 12. ВЕКА И ДАНАС БРОЈИ ВИШЕ ОД 50 МОНАХА.

Манастирски комплекс, који отприлике има облик квадрата са троуглом на врху, ограђен је одбрамбеним зидовима који су појачани пирговима (кулама) Светог Саве и Светог Георгија, уз које су подигнути вишеспратни конаци, капеле, параклиси, болница и други објекти. Бедеми су високи преко 30 m и у доњем делу (сем капије) немају никаквих отвора. Станови су сви на трећем или четвртном спрату. У келијама на четвртном спрату спољашњи зидови имају преко 1,5 m ширине. Куле су још тврђе и имају војнички изглед. Отвори су им доста мали и узани, врата ниска и тешка. Грађевине су зидане у византијском стилу (Српско-византијска школа), од тесаног камена са наизменичним редовима опеке, док су подови и балкони изграђени од дрвета. Конаци су одувек зидани изнутра уз одбрамбене зидове и до 19. века имали су отворе углавном према порти. Поред главне, у манастиру се налази још 12 мањих цркава, као и капела са живописима из разних времена, са иконостасима из доба различитих уметничких школа, са иконама, утварима и другим реликвијама. Изван манастира, у зидинама у његовој непосредној близини, налазе се гробљанска Црква Благовештења са костурницом и параклис Светог Трифуна из 1719. године. Главну манастирску цркву, Цркву Ваведења Богородице, саградио је краљ Милутин почетком 14. века — на темељима првобитне цркве. Она представља потпуно нови тип византијске архитектуре, и то константинопољске школе са нешто елемената солунске и атонске неимарске вештине. За Свету гору нова грађевина је донела извесна нова, иако не оригинална решења у нартексу. Напуштени су додаци уз цркву као егзонартекс, побочне капеле и предњи портик. Добио се велик и добро осветљен простор у цркви, који раније светогорске грађевине нису имале. Овај нови тип архитектуре одржао се на Светој гори до данашњих дана. Орнаменти у мрамору око врата и прозора нису изненађујући, већ складни и солидни. Под цркве који је украшен мозаиком изузетне лепоте је пажљиво и добро сложен. На цркви су очувани фрагменти првобитне пластике. У време кнеза Лазара, око 1380. године, уз цркву је саграђена припрата. Када је била готова, Лазарева припрата се савршено уклопила у целину главне цркве; окићеност орнаментима давала јој је печат времена и земље у којој је поникла.

У ризници Хиландара сачувано је око 500 икона насталих од XII до 19. века. Антологијску вредност имају следеће иконе:

Богородица Тројеручица, једна од највећих светиња и уједно најпознатија. По предању је настала у 8. веку. Тада је исцелила Св. Јована Дамаскина. Икона се налази у Саборној цркви.

Мозаичка Богородица Одигитрија, настала око 1200. године, има велику уметничку и још већу историјску вредност. То је најстарија икона која се чува у ризници манастира.

Богородица Одигитрија, из треће четвртине 13. века, представља ремек-дело европског сликарства XIII века.

Христос Пантократор, из треће четвртине XIII века, пандан је претходној икони на иконостасу некадашње Цркве Ваведења Богородице.

Ваведење Богородице, из 1320. године, типична је икона из раздобља ренесансе Палеолога (1261—1453). Велике је уметничке вредности, са видљивим утицајем античких узора.

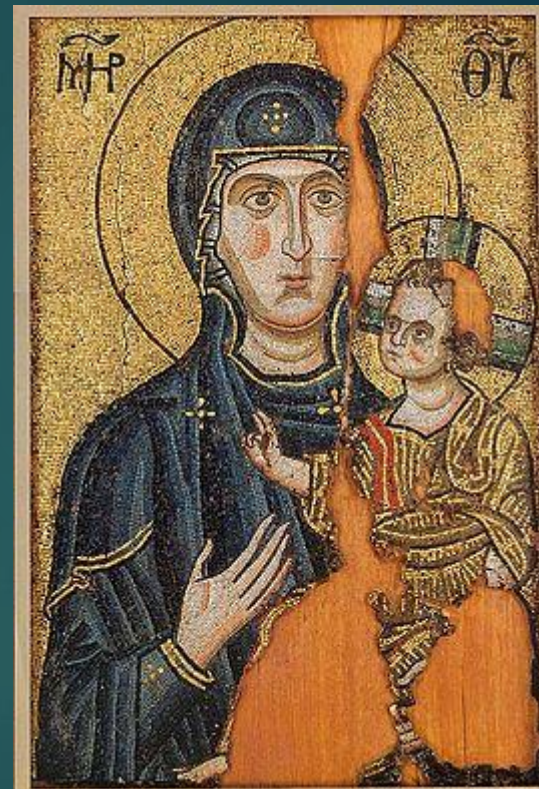
Свети Арханђел Гаврило, Свети јеванђелист Матеј, Свети јеванђелист Лука; све три из треће четвртине 14. века.

Из 17. века су иконе Св. Мина, Св. Виктор и Св. Викентије, Света Петка, Свети Сава и Свети Симеон српски и Свети кнез Лазар и Свети Георгије Нови.

Икона св. Димитрија, настала 1763. године, подсећа на византијске узоре.

Поред појединачних икона у свим црквама, параклисима и капелама, у комплексу манастира као и ван самог комплекса, налази се већи број иконостаса насталих у XVII, XVIII и 19. веку.

У обнови манастира после пожара из 2004. године, рестауриран је један део икона.

Почетком 13. века, Света гора је фактички била под влашћу крсташа који су 1204. године освојили Цариград, а појавили су се и бројни пљачкаши који су били велика опасност за све манастире. Услед тога, Св. Сава је 1208. године напустио Свету гору и пренео мошти свог оца из Хиландара у Србију. Са свог последњег путовања пред смрт, Сава је из Палестине (из Манастира Светог Саве Освећеног) донео најстарију и најпознатију хиландарску икону — Богородицу тројеручицу. У таквим околностима краљ Стефан Урош I је 1262. године изнад манастира подигао велики пирг — кулу Преображења, да би што боље заштитио манастир. У то време су значајно расли манастирски поседи, а краљеви Драгутин и Милутин су знатно проширили манастирске поседе у самој Србији.

Османлије су окоину полуострва Атос дефинитивно запосели 1430. године, када је завладало насиље и безакоње. Због тога је одређен број монаха напустио Хиландар и вратио се у Србију. Стање се донекле поправило тек након „указа“ (тур. *ferman*, перс. [فرمان] *farmân*) султана Мехмеда II из 1457. године, којим су враћене старе слободе и права светогорским манастирима. Након пада Српске деспотовине године 1459, нестао је значајни покровитељ манастира, а помоћ се тражила на другој страни. Жена угарског титуларног српског деспота, Ангелина Бранковић, почетком 1503. године упутила је прву молбу руском великом кнезу Василију Ивановичу да заштити Хиландар. Заменик игумана Пајсије је са три пратиоца 1550. године посетио Москву и од Ивана IV Грозног тражио помоћ и протекцију на истанбулској Порти. Руски цар је интервенисао код султана, тражећи права за манастир. Осим тога, 1556. године је сакупио значајну помоћ и послао вредне поклоне. И наредни руски цареви су се старали о Хиландару. Цар Фјодор Иванович је 1591. године издао златну булу, на захтев заменика игумана Георгија, којом се омогућило право сакупљања донација манастиру и обавеза помагања руског манастира Русикон на Светој гори. Руски цареви ће и кроз цео 17. век потврђивати ова права „граматама“

Почетком 19. века створена је прва нововековна српска држава. То је утицало да поново почне да расте број српског свештенства у Хиландару. Братство манастира је 1820. године затражило од кнеза Милоша Обреновића да буде његов покровитељ и заштитник. Млада српска држава је показала интерес за манастир и помагала га у складу са могућностима. Највећу заслугу за новоуспостављене српско-хиландарске везе имао је архимандрит Онуфрије Поповић, који је и први успоставио контакт са кнезом Милошем. Братство манастира је у том периоду често помагало ослободилачку борбу грчког народа, што је проузроковало одмазду турског Гарнизона који је због тога биостационирану манастиру неколико година.

Другу половину XIX века је обележио сукоб са бугарским свештенством око управе над манастиром. Кнежевина је материјално помагала манастир, нарочито у периоду велике материјалне кризе проузроковане дугогодишњим спором око манастирских граница. После 1860. године, београдски митрополит Михаило је успео да донекле изглади односе са бугарским свештенством на Светој гори, нарочито после Берлинског конгреса из 1878. године. Спор око управе над манастиром је коначно решен након посете краља Александра Обреновића Хиландару, 1896. године. Краљ је "благоволео обдарити царску Задужбину са 15.000 динара у злату." На челу манастира налазио се у то време архимандрит Василије, који је тада одликован од стране српског владара. У то време и познати чешки монах Сава Хиландарац добио је Орден Светог Саве за уређење манастирске библиотеке. Србија је тако платила манастирске дуге и монаси су поново могли да долазе из Србије и других српских крајева. Године 1900. епископ шабачки Димитрије (који је пре тога био у пратњи краља Александра) вратио се на Свету Гору. Донео је са собом скупозени црквени барјак који је манастиру послао краљ. Сам владика је донео и своју знатну уштећевину који је завештао манастиру, и одлучио да ту проведе свој живот до краја.

